

ристуватиметься випускник на робочому місці.

Організація уроків виробничого навчання з використанням комп'ютерної техніки у професійно-технічних навчальних закладах на сьогодні займає одне з чільних місць у дидактиці професійної школи. На нашу думку, у формуванні сучасної високоефективної системи уроків виробничого навчання ідеї комп'ютеризації повинні інтегруватися з розробками нестандартних уроків. Це дає можливість одночасно змодельовати на уроці за допомогою комп'ютерної техніки вузлові процеси професійної діяльності та підвищити інтерес учнів до навчання в цілому.

Література

1. Бордовская Н.В., Реан А.А. Педагогика. – СПб: Питер, 2000.
2. Дидактика средней школы: Некоторые проблемы современной дидактики / Под ред. М.Н.Скаткина. – М.: Просвещение, 1982.
3. Пидласый П.И. Педагогика. – М.: Просвещение: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1996.
4. Профессиональная педагогика / Под ред. С.Я.Батышева. – М.: Ассоциация "Профессиональное образование, 1999.

*Тополя Л.В.,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова*

ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР

Необхідною дидактичною метою навчання є оволодіння кожним учнем практичними вміннями і навичками на рівні, який відповідає його навчальним можливостям. Часто для успішного формування вмінь та навичок практичного застосування знань, учням необхідно розв'язувати велику кількість однотипних завдань або таких, які відрізняються незначною мірою. Така діяльність швидко втомлює учнів, у них зникає бажання виконувати вправи, розв'язувати задачі, а отже, активність учнів різко падає. Це в свою чергу призводить до зниження якості навчання. Негативних факторів, які з'являються у навчальному процесі під час формування в учнів умінь і навичок, можна позбутися через використання дидактичних ігор. Відсутність інтересу до виконання однотипних завдань підмінюється в цьому випадку інтересом до самої гри, яка активізує пізнавальну діяльність учнів, що сприяє якісному оволодінню вміннями та навичками.

Урок формування вмінь передбачає такі етапи: організаційний, постановка мети, перевірка домашнього завдання й актуалізація опорних знань, виконання вправ (задач, прикладів) стандартного, реконструктивно-варіативного, творчого типів. Форму-

вання умінь і навичок здійснюється переважно через виконання вправ різних рівнів складності. Традиційно спочатку розв'язують вправи за зразком, далі – реконструктивно-варіативні, під кінець – творчого характеру.

Виконання вправ стандартного типу передбачає засвоєння алгоритмів дій, пряме використання теоретичних знань. На цьому етапі учням пропонують вправи на безпосереднє застосування теоретичного матеріалу, алгоритмів та правил. Тому переважає репродуктивна діяльність учнів з відтворення почутого і побаченого [1, 2]. Саме на цьому етапі найчастіше в учнів зникає бажання працювати, їм набридає виконувати велику кількість тренувальних (переважно однотипних) вправ. Тому використання дидактичних ігор на цьому етапі є досить ефективним.

Реконструктивно-варіативні завдання вимагають володіння узагальненими вміннями й навичками перенесення знань і способів дій у нові ситуації. На цьому етапі доцільно використовувати дидактичні ігри з диференційно-груповою формою навчання і забезпечувати кожному учневі посилюючий рівень складності завдань та темп просування в опануванні навичками та вміннями. Учні з високими навчальними можливостями не варто довго затримувати на виконанні завдань за зразком. Їм бажано давати більше вправ реконструктивно-варіативного характеру, які передбачають виконання логічних операцій, опору на математичну інтуїцію тощо. Учитель, конструюючи урок, має поступово ускладнювати види завдань та пропонувати учням і такі завдання, розв'язування яких вимагає творчого застосування отриманих знань, самостійної орієнтації у виборі способів розв'язування, відшукування оригінальних підходів до розв'язування. Практичні вміння і навички творчого рівня означають вільне володіння учнями всіма видами розумових дій, глибоке розуміння суті понять, властивостей, закономірностей, взаємозв'язків, вміння самостійно ставити проблему і визначати шляхи її розв'язування. У зв'язку із зазначеним, на етапі формування умінь і навичок творчого застосування знань доцільними виявилися дидактичні ігри, які проходять у формі наукових конференцій, захисту цікавих ідей тощо.

Так, наприкінці вивчення теми “розв'язування систем рівнянь” у 9-му класі гарні результати щодо формування умінь і навичок та систематизації знань з теми дала дидактична гра “суд над способами розв'язування систем алгебраїчних рівнянь”. Під час підготовки та проведення цієї гри учні мали можливість не тільки розвинути й проявити вміння застосувати знання у стандартних і дещо змінених ситуаціях, а й порівнювати, аналізувати, оцінювати, шукати раціональні способи, опрацювати додаткову, в тому числі історичну, літературу та підготувати відповідні повідомлення, самостійно ознайомлюватися з методами розв'язування систем рівнянь, продумувати способи ознайомлення з ними інших учнів класу на уроці, визначати недоліки та переваги одного методу над іншими. До процесу “оцінювання” або “суду” над методом під дидактичної час гри залучалися всі учні класу, які могли, теоретично обґрунтовуючи або практично розв'язуючи системи рівнянь, виступити як у ролі “адвокатів”, так і “звинувачів”. У процесі гри учні на практиці переконалися в ефективності чи неефективності того або

іншого методу, доцільності його застосування до розв'язування різних систем, вчилися аргументувати, відстоювати свою думку.

На уроках формування умінь та навичок, які проходять у формі дидактичної гри, як основні джерела знань використовуються підручники, збірники задач і вправ, роздатковий та дидактичний матеріал. Використання дидактичних ігор дозволяє також широко залучати методи стимулювання, оперативного контролю діяльності учнів. Така організація навчання особливо реалізує корегуючі функції уроку, що сприяє продуктивнішій організації навчальної діяльності учнів.

Оскільки неможливо передбачити усіх ситуацій застосування вмінь та навичок, то учителю треба дбати про формування в учнів таких умінь та навичок, які можна переносити на ситуації, які не розглядалися раніше, виробляти навички вільного оперування отриманими знаннями. Дидактична гра за своєю суттю сприяє прояву свободи дій та вибору, а отже, передбачає не тільки репродуктивну, а й реконструктивну діяльність учнів.

Використання дидактичних ігор у процесі формування умінь та навичок дозволяє залучати учнів до різних видів парної, групової та індивідуальної роботи, у якій закладений великий навчальний та виховний потенціали. Навчальна та виховна цілі під час проведення дидактичної гри реалізуються не тільки за рахунок змісту навчального матеріалу, а й через організацію розумного спілкування, продуманої і спланованої учителем групової та колективної діяльності, у процесі яких учням створюються умови для прояву турботи один про одного, надання взаємодопомоги і підтримки. Якщо, зазвичай, учитель, дбаючи про дисципліну і порядок на уроці, дозволяє учням виказувати свої думки тільки тоді і лише стільки, як сам вважає за потрібне, певною мірою нехтуючи бажаннями і можливостями самого учня, то працюючи в групах у процесі виконання навчально-ігрового завдання, кожний учень може вільно спілкуватися (не заважаючи іншим групам). Зрозуміло, що у такий спосіб учні вчаться не тільки математики, а й спілкуванню між людьми, умінню спільно відшуковувати способи виходу із ситуацій, визначати свою роль у вирішенні спільної проблеми, виконувати конкретне (визначене особисто чи групою) завдання, що йому (учневі) часто доведеться робити у дорослому житті.

Відсутність жорсткої регламентації навчальної діяльності, яку можна забезпечити під час організації дидактичної гри, дає великий простір для прояву ініціативи і творчості учнів. Дякуючи цьому, учні мають змогу виконати більшу кількість тренувальних вправ, не відчуваючи втоми та не втрачаючи інтересу до навчально-пізнавальної діяльності.

Робота з формування і закріплення умінь і навичок полегшується, якщо використовувати властивості довільної і мимовільної пам'яті. У житті часто без навмисного заучування, не ставлячи перед собою мети "запам'ятати", людина запам'ятовує значний обсяг інформації та способів дій. Таке мимовільне запам'ятовування гарне вже тим, що не вимагає спеціальної роботи і напруження та додаткової затрати часу. У

зв'язку з цим цікавою є природа мимовільного запам'ятовування. Як відомо, мимовільно запам'ятовується те, що цікавить людину, бачиться їй корисним і важливим, діє не тільки на її розум, але й на почуття. Отже, формуючи пізнавальні інтереси у процесі навчання, ми тим самим полегшуємо працю школярів, допомагаємо запам'ятовувати інформацію, формувати уміння та навички. Мимовільно запам'ятовується й те, з чим людина активно працює, що часто використовує. Покладання тільки і виключно на довільне заучування, ігнорування здатністю і звичкою дітей запам'ятовувати мимовільно, – серйозна помилка, в основі якої (явно чи ні) лежить переконання, що навчання – справа важка, нудна і неприємна і не завжди потрібна. Тому важко переоцінити значення дидактичних ігор у процесі формування умінь і навичок, оскільки гра, захоплюючи учнів ігровим задумом, стимулює прояв емоційно-вольових рис характеру на досягнення мети, переключає увагу учнів на виконання завдання гри (що часто є для них більш цікавим), не акцентуючи їхньої уваги на тому, що треба розв'язати, запам'ятати, вивчити. Проте, досягти мети гри неможливо, якщо учні не розв'яжуть, не запам'ятають, не вивчать. У результаті навчальна мета також досягається, але опосередковано.

Як показують результати дослідження, добираючи вправи для формування умінь і навичок у процесі проведення дидактичних ігор, варто керуватися методом варіювання ускладнення завдань, який розроблено в системі навчання Л.В.Занкова. Таке варіювання полягає в тому, що для формування тих чи інших способів навчальної діяльності добирають систему з мінімальною кількістю вправ та завдань різної складності, розв'язування яких забезпечує повне засвоєння умінь і навичок кожним учнем (враховуючи його індивідуальні особливості).

Метод варіювання ускладнення вправ і завдань передбачає: 1) поступове ускладнення вправ і завдань (висхідний шлях); 2) поступове спрощення вправ, виділення окремих випадків (низхідний шлях); 3) комбінований шлях (використання першого і другого). Під час проведення дидактичних ігор перший шлях (шлях поступового ускладнення) більш ефективний для дітей із низькими та середніми здібностями, другий (поступове спрощення) – для дітей сильних. Наприклад, щоб навчити учнів розв'язувати лінійні рівняння з однією змінною за висхідним варіантом організації навчальної діяльності завдання гри можуть бути дібрані так. Учні спочатку розв'язують рівняння виду $ax + b = 0$, потім $ax + b = cx$, далі $(ax + b)m + (cx + d)n = k$ і т.д. Поступово учні приходять до загальної схеми розв'язування лінійного рівняння з однією змінною. Сильним учням варто запропонувати завдання низхідного типу: спочатку розв'язати рівняння $(ax + b)m + (cx + d)n = k$, використовуючи загальні властивості рівнянь, а потім перейти до розгляду окремих його випадків.

На етапі формування і творчого застосування вмінь та навичок дидактичні ігри сприяють розкриттю та прояву талантів учнів. Дієвими з точки зору розкриття творчих здібностей учнів 8-х та 9-х класів виявилися дидактичні ігри, які проводилися у вигляді наукових конференцій. Під час таких конференцій учні не тільки проявляли

неабиякий інтерес до розв'язування задач, а також згуртовувалися, вчилися відстоювати свою думку та прислухатися до думки інших. Наближеність навчальної діяльності до життєвих ситуацій, яку легко створити через ігровий задум, підвищує також прикладну спрямованість таких уроків та навчання математики в цілому.

Усім відомо, як нелегко навчити дітей розв'язувати текстові задачі, з яким небажанням вони ознайомлюються та приступають до їх розв'язування. Оскільки значній частині учнів нелегко справитися з таким завданням, то вони швидко втомлюються, працюють з небажанням і без інтересу, що уповільнює навчальний процес. Змінити таку ситуацію може використання дидактичної гри “Віднови події”. Таку гру можна провести у 8-му класі під час розв'язування текстових задач шляхом складання раціональних рівнянь, а в 9-му – під час розв'язування текстових задач складанням систем рівнянь.

Наприклад, учням треба розв'язати задачу такого змісту.

Задача 1. Бригада робітників мала за певний час виготовити 242 деталі. Через 10 днів після початку роботи бригада стала перевиконувати щоденну норму на 4 деталі, тому вже за один день до призначеного часу виготовила 280 деталей. Скільки деталей виготовить бригада за призначений час?

У практиці навчання вчителі, переважно, йдуть традиційним шляхом: через запитання-відповіді аналізують разом з учнями умову задачі, вводять невідоме; далі одного учня викликають до дошки для складання рівняння чи системи та їх розв'язування. Проведений експеримент довів ефективність іншої форми роботи у процесі розв'язування таких задач.

У житті часто бувають ситуації, коли за деякими наслідками-результатами треба відновити ситуацію, яка відбувалася раніше. Учні повідомляється, що вони стають учасниками відновлення подій, які відбувалися раніше. Так, один із учнів, розв'язуючи таку ж задачу, залишив запис тільки такого рівняння:

$$280:x = 10 + (280 - 10x):(x+4) + 1.$$

Необхідно: 1) визначити, яку величину позначив учень через x ; 2) пояснити, що означають вирази: $x + 4$, $10x$, $272: x$, $(280 - 10x):(x+4)$, $10 + (280 - 10x):(x+4)$; 3) обґрунтувати складене учнем рівняння.

Ігрова форма завдання надає навчальній діяльності певної незвичності. У даній ситуації учні мають “розгадати” смислове значення компонентів, які входять до рівняння, збагнути суть кожного з них, вивчити умову задачі, співставити її з даним рівнянням. Подібний підхід не тільки сприяє формуванню потреби виконувати завдання, але й забезпечує організацію самостійної, активної діяльності кожного школяра, оскільки в запропонованій постановці завдання, збагачуючись ігровим забарвленням, буде цікавим і навіть посилюючим для більшості учнів 8-го класу.

Література

1. Гальперин П.Я. Психология мышления и учения о поэтапном формировании

умственных действий / Исследование мышления в сов. психологии / Под ред. Е.В.Шороховой. – М.: Просвещение, 1965.

2. Бочкарев В.Н. Методы обучения при закреплении знаний и действий и их сравнительная эффективность: Дис. ... канд. псих. наук. – М., 1986.

3. Занков Л.В. Дидактика и жизнь. – М.: Просвещение, 1968.

*Ціхоцька О.А.,
Київський національний університет
імені Т.Г.Шевченка*

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ШКІЛЬНОГО ПРЕДМЕТА “ІНОЗЕМНА МОВА”

В умовах глибокої ціннісної кризи значної частини молоді проблема гуманістичного виховання в загальноосвітніх школах перетворилась у національну

Чітку та визначену впевненість у тому, що таке “добро” і “зло” заступила тривожна невизначеність. Соціальні цінності української молоді в останні 3-4 роки зазнають помітних змін. Система ціннісних орієнтацій спрощується і все більше зводиться до прагматичних устремлінь [3; 8].

Звичайно, у цій ситуації школа не може залишатись на позиції стороннього спостерігача. Вона змушена відповісти на виклик часу, підготувати молодь до життя у ХХІ столітті. Вчителі покликані допомогти своїм вихованцям вирости добрими, гуманними, порядними людьми, здатними до співпереживання і співчуття. Провідним філософським кредом сучасної української школи має стати прагнення зберегти й примножити в людині людяність, доброту, гуманність оптимізм.

Освітня функція школи, за переконанням теоретиків гуманістичної педагогіки, не повинна прикривати головного її завдання – формування особистості, для якої емансипація суб’єктивного “я” стає життєвою програмою.

Аналіз філософської і психолого-педагогічної літератури показує, що гуманізм, який акумулював у собі базові норми моральних відносин між людьми, високу оцінку розуму і науки, вільнодумства і свободи совісті – це одна з найбільш надійних і гнучких ціннісних систем, вироблених людством за останні дві з половиною – три тисячі років [7; 3].

Визнання сучасною українською педагогікою концепції гуманізму, права дитини на самореалізацію, самовиховання передбачає збереження кращих гуманістичних традицій української школи і здобутків педагогічної думки різних країн світу. Школа покликана в наш час виховати покоління, яке не на словах, а на ділі доб’ється, щоб у незалежній Україні самоцінність людини, повага до неї врешті-решт стали реальністю.